

УДК 343.573:343.141

Саковський А. А. – кандидат юридичних наук,
директор навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ

Висвітлено окремі аспекти документування злочинів у сфері обігу алкогольних напоїв. Розкрито особливості діяльності уповноважених підрозділів щодо виявлення та припинення злочинів, пов'язаних із незаконним виготовленням і збутом алкогольних напоїв. Запропоновано алгоритм їх документування.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, оперативні заходи, обіг алкогольних напоїв, оперативно-тактичні ситуації, алгоритм документування.

Процес становлення України як демократичної правової держави пов'язаний із забезпеченням законності й правопорядку в такій важливій сфері державних інтересів, як оподаткування підакцизних товарів та їх обіг. Галузь виробництва та обігу алкогольних напоїв в Україні посідає чільне місце за своєю прибутковістю для державного бюджету.

Варто зауважити, що спирт й алкогольні напої є стратегічною продукцією для економіки будь-якої держави. З огляду на те, що в Україні існує значний потенціал спиртової, лікеро-горілчаної та виноробної галузей, злочинці завжди цікавились сферою обігу цих підакцизних товарів (разом із незаконним обігом зброї та наркотиків). Одним із головних завдань держави загалом і правоохоронних органів зокрема постає створення умов для безпечного та прозорого функціонування підприємств цієї галузі господарських відносин, а також налагодження ефективного контролю за їхньою діяльністю.

Водночас законодавство України, що регламентує діяльність у сфері обігу алкогольних напоїв, є досить неоднозначним. Результати аналізу податкового законодавства зазначеної сфери свідчать про низку відмінностей між нормативними актами, які вже давно потребують відповідних змін.

На сьогодні відповідальність за виробництво та реалізацію алкогольних напоїв з порушенням норм чинного законодавства не відповідає реаліям галузі та економіці країни, що становить загрозу для здоров'я та життя громадян і завдає суттєвих збитків державі. Таким чином, ситуація, що склалася в Україні у сфері обігу алкогольних напоїв, зобов'язує правоохоронців постійно шукати нові способи протидії, визначати ефективні заходи до скорочення попиту та пропозиції на алкогольні напої, які виготовлені поза контролем держави та без сплати податків [1, с. 12].

Необхідно виокремити низку актуальних проблемних питань, які потребують наукового обговорення та вироблення концептуальних положень, що узгоджувалися б з напрацюваннями теоретиків і практиків та мали б підтримку в подальшій їх нормативно-правовій реалізації у законодавстві України з питань виявлення, припинення та документування злочинів, пов'язаних із незаконним виготовленням і збутом алкогольних напоїв.

Проблеми протидії злочинам, пов'язаним з незаконним виготовленням і збутом алкогольних напоїв висвітлювали в своїх працях П. П. Андрушко, В. А. Бабич, В. І. Василичук, М. В. Джига, О. О. Дудоров, О. О. Кузнецов, М. Й. Коржанський, М. М. Мінаєв, В. М. Шевченко, Я. Ю. Кондратьєв, П. В. Коляда, А. М. Лисенко, С. І. Ніколаюк, Д. Й. Никифорчук, Р. Л. Яцків та ін.

Однак, попри зростання інтересу представників юридичної науки до проблем протидії незаконному виготовленню та збуту алкогольних напоїв, необхідність їх розв'язання призводить до виникнення нових питань, що потребують нових досліджень.

Метою статті є розкриття діяльності уповноважених підрозділів із виявлення та припинення злочинів, пов'язаних з незаконним виготовленням, збутом алкогольних напоїв, а також розроблення алгоритму їх документування у процесі діяльності правоохоронних органів.

Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2136-XII, виявлення злочинів розпочинається з отримання первинної інформації, яка містить відомості про ознаки злочину та осіб, причетних до нього.

З урахуванням особливостей обігу алкогольних напоїв, діяльність уповноважених оперативних підрозділів передбачає певні елементи виявлення ознак злочинів і встановлення осіб, які їх здійснюють підготовку до них, безпосередньо вчиняють або вже вчинили [2].

Уповноваженим оперативним підрозділам щонайперше необхідно визначити основні місця, де вони матимуть змогу отримати первинну оперативну інформацію. Це можуть бути місця та об'єкти, що знаходяться в оперативному обслуговуванні, оскільки обіг алкогольних напоїв може здійснюватися: не лише на об'єктах економіки (наприклад, житлові приміщення можуть використовувати для «кустарного» виробництва), на об'єктах, що не можуть знаходитися в оперативному обслуговуванні (наприклад, підрозділи митної служби та місця переходу митного кордону), на шляхах пересування, які використовують для транспортування алкогольних виробів, тощо [3, с. 47–48].

Передусім потрібно ґрунтовно описати місця реалізації незаконно виготовлених алкогольних напоїв, які є основним елементом виявлення, оскільки на цьому етапі особи досягають злочинної мети. До таких місць зараховують: підприємства, що займаються оптовою торгівлею алкогольними напоями; фізичних осіб, які здійснюють роздрібну торгівлю цими товарами у приватних помешканнях; підприємства роздрібної торгівлі; кав'ярні, бари, ресторани; ринки тощо.

Наступними елементами виявлення злочинів є місця виробництва (місця нелегального виробництва підакцизних товарів, тобто житлові та нежитлові приміщення; місця легального виробництва алкогольних напоїв, де існує можливість їх незаконного виготовлення), а також зберігання (основну частку з-поміж виявлених алкогольних виробів, що підлягають незаконному обігу, знаходяться переважно у виробничих, складських, службових приміщеннях та інших територіях) алкогольних напоїв.

Отже, у процесі перевірки первинної інформації, яку правоохоронці здійснюють в ході виявлення злочинів, оперативні підрозділи визначають наявність в діях певної особи ознак злочину або факт учинення злочину невстановленими особами. Залежно від оперативної ситуації, що складається в результаті перевірки та підтвердження первинної інформації, формуються певні ситуації, для яких характерною є недостатня поінформованість оперативних працівників щодо обставин вчинення злочинів. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», такі ситуації вимагають проведення оперативно-розшукових заходів, що спрямовані на отримання та закріплення доказової інформації стосовно осіб, які

вчиняють злочини або можуть в подальшому бути свідками в кримінальних провадженнях, а також на фіксацію відомостей про спосіб вчинення злочину, визначення джерела надходження сировини та способів збуту готової продукції, зв'язки між співучасниками тощо [2].

З огляду на сказане, у будь-якій ситуації залишаються латентними певні фрагменти, які неможливо встановити та зафіксувати під час проведення слідчих (розшукових) дій. Зазначеним вище Законом передбачено, що така ситуація вимагає прийняття конкретного рішення щодо заведення оперативно-розшукової справи та здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів щодо документування дій злочинців.

Документування злочинної діяльності осіб, що пов'язана з незаконним виробництвом і реалізацією алкогольних напоїв, пов'язано зі слідчою тактикою розслідування злочинів цього виду. Це сприяє відповідному взаємному впливові у вигляді запозичення окремих прийомів і методів. У слідчій практиці відзначено повторюваність слідчих ситуацій, що створює базу для їх узагальнення, класифікації та типізації.

Типові оперативно-тактичні ситуації зазвичай охоплюють дані, корисні для вироблення наукових рекомендацій щодо найбільш продуманого оперативного прогнозування, перевірки оперативних версій, а також для визначення основних фактів, які потребують обов'язкової фіксації з метою встановлення в діях особи елементів складу злочину. Фактично диспозиція ст. 204 Кримінального кодексу України вказує на можливість визначення типових ситуацій, оскільки оперативні працівники у процесі встановлення ознак злочину орієнтуються саме на способи, визначені в диспозиції статті [4]. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», після отримання первинної оперативної інформації про осіб, які займаються незаконним збутом алкогольних напоїв, приймається рішення про заведення оперативно-розшукової справи [1].

Нами було розроблено алгоритм дій уповноважених оперативних підрозділів під час документування факту реалізації незаконно виготовлених алкогольних напоїв.

Отже, алгоритм полягає в здійсненні певних оперативно-розшукових заходів, відповідно до яких необхідно:

– встановити чи зареєстрований в Державній фіскальній службі (ДФС) України суб'єкт підприємницької діяльності

(відносно якого є інформація про реалізацію алкогольних напоїв) і чи має він ліцензію на здійснення цього виду діяльності;

– шляхом огляду перевірити наявність оригіналу ліцензії на здійснення цього виду діяльності, а також своєчасність її переоформлення;

– надати запит до ДФС України з метою перевірки достовірності відомостей, наведених у документах, які подало підприємство для одержання ліцензії;

– провести контрольну закупівлю задля отримання зразків алкогольних напоїв для їх експертного дослідження, а також експертного дослідження марок акцизного податку;

– направити зразки вилученої продукції та марок акцизного податку для проведення дослідження;

– за умови отримання результатів дослідження щодо незаконності виготовлення, фальсифікації алкогольних напоїв, підроблення або незаконного використання марок акцизного податку встановити візуальне спостереження з метою встановлення режиму діяльності злочинців, їх зв'язків і постачальників продукції (факти реалізації та доставки алкогольних напоїв фіксують за допомогою технічних засобів);

– зафіксувати транспортні засоби, на яких розвозять алкогольні напої, задля подальшого встановлення місць їх зберігання та каналів надходження;

– встановити дані стосовно осіб, які розвозять алкогольні напої;

– здійснити спостереження за встановленими транспортними засобами (з урахуванням графіку завою алкогольних напоїв) з метою визначення місць зберігання алкогольної продукції;

– встановити виробника, який легально виробляє алкогольні вироби (отримані в результаті контрольної закупки) з метою проведення опитування (негласного) щодо виготовлення (не виготовлення) зазначеної продукції на цьому підприємстві;

– ознайомитися з документами, які підтверджують наявність у цього підприємства власних або орендованих складських приміщень;

– визначити підприємства постачальників, звідки, відповідно до документації, отримано алкогольні напої;

– перевірити фактичне місцезнаходження та реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, що позиціонуються в документах як постачальники;

– перевірити наявність фактів притягнення до адміністративної відповідальності осіб-реалізаторів з метою отримання підстав для їх опитування;

– встановити місця знаходження майна та грошових коштів, що належать злочинцям, задля забезпечення відшкодування матеріальної шкоди, завданої злочиним;

– провести заходи щодо придбання незаконно виготовленої підакцизної продукції безпосередньо через організатора незаконного збуту підакцизної продукції з метою фіксації злочинних дій організатора [5, с. 132].

У процесі отримання інформації про незаконну реалізацію спирту з підприємства-виробника також правоохоронці можуть:

– визначати і фіксувати документи, що відображають виробничий процес, норми та технологію виготовлення спирту, з метою виявлення фактів порушення технологічного процесу та виготовлення спирту понад встановлені норми;

– визначати осіб, які можуть бути причетні до вчинення протиправних дій (посадові особи підприємства, матеріально-відповідальні особи, начальники цехів готової продукції, бухгалтери);

– фіксувати відомості, рахунки, наряди на виконані роботи з метою виявлення та підтвердження фактів незаконного збуту спирту;

– фіксувати документи, де відображено відомості про збут спирту, визначення його кількісних й асортиментних даних, з метою виявлення розбіжностей і встановлення фактів збуту, які мають ознаки злочинних дій;

– фіксувати процедуру контролю, яку здійснюють співробітники охорони під час здійснення пропуску спирту за межі підприємства і порядок обігу відповідних документів (товарно-транспортні накладні, маршрутні листи, квитанції);

– визначати порядок контролю за відвантаженням спирту зі складу;

– встановлювати контакт з особами, які беруть участь у відвантаженні спирту зі складу, задля отримання інформації про незаконне відвантаження (або ознаки незаконного відвантаження);

– оглядати платіжні документи з установи банку з метою встановлення суб'єктів, з якими проводилися розрахункові операції;

– здійснювати огляд документів, що засвідчують оплату за отриманий спирт суб'єктами підприємництва, з метою фіксації факту оплати тими суб'єктами, які не одержували наряди на отримання спирту;

– проводити опитування працівників контрольних постів ДФС України на спиртових складах задля визначення посадових осіб, які давали розпорядження про відпуск спирту зазначеним суб'єктам підприємництва;

– проводити зустрічну перевірку з підприємством-одержувачем щодо встановлення факту наявності ліцензії на виготовлення алкогольних напоїв (та інших спиртових розчинів) і мети придбання спирту;

– встановлювати осіб, які можуть підтвердити отриману первинну інформацію (бухгалтери, робітники купажних цехів, співробітники охорони), з метою схилення їх до свідчень;

– у процесі вилучення відповідних фінансово-господарських документів, які свідчать про злочинну діяльність, вирішувати питання щодо проведення документальної ревізії на підприємстві із залученням спеціалістів Державної фінансової інспекції України [6, с. 35–37].

Підсумовуючи, варто зазначити, що документування злочинів у сфері обігу алкогольних напоїв як складова оперативно-розшукової діяльності є врегульованою нормативно-правовими актами діяльністю уповноважених підрозділів щодо комплексного застосування оперативно-розшукових заходів, засобів і сил у процесі виявлення та систематизації оперативно-значущої інформації, перевірки й оцінювання результатів оперативно-розшукової діяльності, а також прийняття на їх засадах відповідних рішень з метою вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності та використання їх в інтересах кримінального судочинства. Наведений алгоритм дій у процесі документування не є вичерпним і може змінюватись залежно від оперативної обстановки, конкретних обставин учинення злочину, особистостей злочинців, наявної оперативної інформації, сил, засобів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Протидія оперативними підрозділами Національної поліції України злочинам у сфері обігу алкогольних напоїв : метод. рек. / [В. І. Василичук, І. М. Купранець, М. В. Бурак, О. М. Стрільців та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 76 с.

2. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2136-XII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>. – Назва з екрана.

3. Некрасов В. А. Розкриття злочинів у сфері виготовлення та збуту алкогольних напоїв : навч.-практ. посіб. / В. А. Некрасов, А. М. Лисенко, С. В. Пеньков, В. В. Матвійчук. – Одеса : Юрид. літ., 2009. – 160 с.

4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка. – Київ : Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.

5. Ніколаюк С. І. Протидія злочинам, що вчиняються у сфері обігу підкацюзних товарів: (ст. 204, 216 КК України) : наук.-практ. посіб. / С. І. Ніколаюк, Д. Й. Никифорчук, Р. П. Томма. – Київ : КНТ, 2006. – 132 с.

6. Яцків Р. Л. Використання технологічних засобів захисту алкогольних напоїв від підробок / Р. Л. Яцків // Проблеми та перспективи розбудови правової держави в дослідженнях молодих вчених : тези доп. загальноуніверситет. підсумк. наук.-теорет. конф., присвяч. дню науки (Київ, 17 трав. 2008 р.). – Київ : КНУВС, 2009. – С. 35–37.

REFERENCES

1. Vasylynychuk, V.I., Kupranets, I.M., Burak, M.V., Striltsiv, O.M. (et al.). (2016). *Protydiia operatyvnymu pidrozhdilamy Natsionalnoi politzii Ukrainy zlochyнам u sferi obihu alkoholnykh napoiv* [Counteraction of operational units of the National Police of Ukraine with crimes in the field of alcoholic beverages]. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].

2. Zakon Ukrainy pro operatyvno-rozshukovu diialnist: vid 18 liut.1992 r. No. 2136-XII [Law of Ukraine on operational-search activity from February 18, 1992, No. 2136-XII]. (n.d.). [zakon2.rada.gov.ua](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> [in Ukrainian].

3. Nekrasov, V.A., Lysenko, A.M., Penkov, S.V., Matviichuk, V.V. (2009). *Rozkryttia zlochyнив u sferi vyhotovlennia ta zbutu alkoholnykh napoiv* [The disclosure of crimes in the field of manufacturing and marketing of alcoholic beverages]. Odesa: Yuryd. lit-ra [in Ukrainian].

4. Azarov, D.S., Hryshchuk, V.K., Savchenko, A.V. (et al.). (2016). *Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy* [Scientific and Practical Commentary of the Criminal Code of Ukraine]. O.M. Dzhusza, A.V. Savchenko (Ed.). Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

5. Nikolaiuk, S.I., Nykyforchuk, D.Y., Tomma, R.P. (2006). *Protydiia zlochyнам, shcho vchyniautsia u sferi obihu pidaktsyznykh tovariv: (st. 204, 216 KK Ukrainy)* [Counteraction to crimes committed in the field of excisable goods circulation: (Article 204, 216 of the Criminal Code of Ukraine)]. Kyiv: KNT [in Ukrainian].

6. Yatskiv, R.L. (2009). *Vykorystannia tekhnolohichnykh zasobiv zakhystu alkoholnykh napoiv vid pidrobok* [Use of technological means of protection of alcoholic beverages from tampering]. *Problemy ta perspektyvy rozbudovy pravovoi derzhavy v doslidzhenniakh molodykh vchenykh, Problems and perspectives of the development of the rule of law in the researches of young scientists: Proceedings of the Scientific and Theoretical Conference.* (pp. 35-37). Kyiv: KNUVS [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 14.09.2017

Sakovskiy A. – *Ph.D in Law, Director of the Educational and Research Institute No. 2 of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine*

Documentation of Crimes in the Sphere of Spirits Trade

This article is concerned on some aspects of documentation of crimes in the sphere of spirits trade. Some peculiarities of authorized units' activity aimed to disclosing and stopping of crimes associated with illegal production and disposition of spirits are disclosed; an algorithm of its documentation is offered.

According to economic indicators spirits are of strategic value for any country's economy. Taking into account substantial Ukrainian potential in spirits, liquors and wine industry, criminals will always be interested in illegal trade of such excisable products as well as in illegal firearms and drugs trade.

Nowadays responsibility for illegal spirits production and selling falls short of this sphere's standards and country's economy realities which causes a threat to citizens' life and health and major damage to the state.

Main structural elements of disclosing of crimes elements and defining of persons who are preparing, committing or already committed them are determined with regards to spirits trade peculiarities and authorized operative units practice activity.

Documentation of crimes in the sphere of spirits trade is an activity of authorized units which is regulated by statutory enactments and consist of operative measures, workforce and means complex use in the process of disclosing and systematization of operatively significant information, examination and assessment of operative activity results and (with regard to it) relevant decision making with the aim of operative activity task solution solving for the benefit of criminal proceedings. This algorithm of action during documentation process is not exhaustive and could be changed depending on operative situation, circumstances of crime committing, persons of criminals, operative information in possession, workforce, means, etc.

Keywords: operative activity, operative measures, spirits trade, operative tactical situations, algorithm of documentation.